

Siromaštvo i socijalna isključenost starijih osoba

Marić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:709458>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Josipa Marić

SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ISKLJUČENOST
STARIJIH OSOBA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Josipa Marić

SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ISKLJUČENOST STARIJIH
OSOBA

ZAVRŠNI RAD

Prof.dr.sc. Zoran Šućur

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Koncepti siromaštva i socijalne isključenosti.....	3
2.1. Pojam siromaštva.....	3
2.1.1. Apsolutno i relativno siromaštvo	3
2.2. Pojam i dimenzije socijalne isključenosti.....	5
2.2.1. <i>Dimenzije socijalne isključenosti</i>	6
3. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti starijih osoba	8
3.1. Uzroci siromaštva starijih osoba.....	11
3.2. Posljedice siromaštva.....	14
4. Izvori prihoda starijih osoba.....	15
4.1. Mirovine.....	15
4.2. Prihodi od rada.....	17
4.3. Prihodi od imovine.....	19
4.4. Prava iz sustava socijalne skrbi	19
4.4.1. Nacionalna naknada za starije osobe	22
5. Uloga mjera socijalne politike i socijalnog rada u prevenciji i ublažavanju siromaštva i socijalne isključenosti stariji osoba	23
6. Zaključak	26
7. Literatura	27

Siromaštvo i socijalna isključenost starijih osoba

Sažetak:

U Republici Hrvatskoj, uz trend starenja stanovništva prisutna je pojava visoke stope rizika od siromaštva osoba starije životne dobi. Siromaštvo se karakterizira ne samo kao oskudica novčanih ili materijalnih sredstava, nego i socijalnih i kulturnih, stoga se siromaštvo smatra jednim oblikom socijalne isključenosti jer između ostaloga utječe na pristup socijalnim mrežama. Unatoč nastojanjima da se objasne uzroci, nedvojbeno je da siromaštvo ostavlja brojne posljedice. A socijalna isključenost se ističe kao glavni problem osoba starije životne dobi. U borbi protiv siromaštva osoba starije životne dobi, najvažniju ulogu imaju mirovinski sustav i sustav socijalne politike. Unatoč brojnim preprekama s kojima se mirovinski sustav suočava, upozorava se na ekonomski status osoba bez mirovinskih primanja koje mogu ostvariti prava u sustavu socijalne skrbi ili u okviru Nacionalnih naknada za starije osobe. U borbi protiv siromaštva, država ima važnu ulogu, no uz državu i socijalni radnici imaju važnu ulogu u radu s ljudima koji žive u siromaštvu, kako na individualnoj, tako i na kolektivnoj razini.

Ključne riječi: starost, siromaštvo, socijalna isključenost, mirovine

Poverty and social exclusion in old age

Abstract:

In the Republic of Croatia, alongside the trend of an aging population, there is a high rate of poverty risk among the elderly. Poverty is characterized not only by a lack of financial or material resources but also by a lack of social and cultural resources, and is thus considered a form of social exclusion, as it affects access to social networks. Despite efforts to explain the causes, it is undeniable that poverty leaves numerous consequences, with social exclusion standing out as a major issue for the elderly. The pension system and social policy play the most important roles in the fight against poverty among older people. Despite the many challenges faced by the pension system, attention is drawn to the economic status of those without pension benefits, who may qualify for rights under the social welfare system or the National Allowance for Older Persons. In the fight against poverty, the state plays a crucial role, but social workers also have a key role in working with people living in poverty, both on an individual and collective level.

Key words: aging, poverty, social exclusion, pensions

Izjava o autorstvu rada

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la rad: Siromaštvo i socijalna isključenost starijih osoba

i da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (bilo da su u pitanju mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Josipa Marić

Datum: 3. rujna 2024.

1. Uvod

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (2022.), starija osoba je osoba koja je navršila 65 i više godina života. Važno je razlikovanje starijih osoba i umirovljenika. Naime, postoji preklapanje između umirovljenika i starijih osoba, pri čemu su umirovljenici najbrojnija skupina među starijim osobama. Također, nisu sve starije osobe umirovljenici, niti su svi umirovljenici stariji od 65 godina (Šućur, 2005.). Starenje stanovništva je fenomen koji je najviše zahvatio razvijene europske zemlje, čije se stanovništvo smatra jednim od najstarijih u svijetu, a Hrvatska nije iznimka (Župan, 2019.). Lepan i Leutar (2012.) ističu kako se ljudski vijek u posljednjih 160 godina produljio za 40 godina te se nastavlja produljivati prosječno za tri mjeseca godišnje. Kada se tome pridoda smanjenje nataliteta te mijenjanje demografske strukture društva, dolazi do sve većeg udjela starijih osoba (Lepan i Leutar, 2012.). Naime, Hrvatsko stanovništvo spada u vrlo staro stanovništvo (Petraček i sur., 2005.) što potvrđuju Popis stanovništva 2021. godine prema kojem 22,45% od ukupne populacije čini udio stanovnika starijih od 65 godina (Državni zavod za statistiku, 2024.). Upravo se utjecaji i posljedice povećanja udjela starijih osoba u populaciji očituju u najvažnijim sektorima, među kojima je i sektor socijalne skrbi (Žganec i sur., 2008.).

Stopa rizika od siromaštva u 2023. godini iznosila je 19,3% , pri čemu su među najugroženijima bile starije osobe (34,8%), a iznimno su ugrožene starije osobe koje žive same (59,9%) (Izješće pučke pravobraniteljice, 2024.). S obzirom da trendovi ukazuju na starenje stanovništva, nameće se pitanje hoće li to pratiti i porast siromaštva među starijim osobama. Naime, najveći rast broja starijih osoba se očekuje između 2015. i 2030. godine, kao posljedica starenja tzv. „baby-boom“ generacije, ali i kao posljedica razvoja medicine i produženog životnog vijeka (Lučanin i sur., 2000.). Također, u budućim generacijama starijih osoba očekuju se neke promjene. Naime, novije generacije starijih ljudi imaju višu razinu naobrazbe, imaju bolju zdravstvenu skrb, samim time su i zdraviji te to sve doprinosi činjenici da će novije generacije starijih biti zahtjevnije u pogledu kvalitete življenja, stručne usluge skrbi i sl. (Lučanin i sur., 2000.).

Prema definiciji Svjetske banke (2001.) siromaštvo je prvenstveno materijalni deficit, koji ima za posljedicu slabe socijalne odnose, nesigurnost i ovisnost o drugima, nisko samopouzdanje i bespomoćnost (Družić Ljubotina, 2024.). Pojam siromaštva se uglavnom definira kao oskudica materijalnih ili novčanih sredstava (Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine, 2021.).

Pojam socijalne isključenosti nastoji potisnuti koncept siromaštva (Šućur, 2004.). Za neke isključenost predstavlja novi način govora o siromaštvu (Šućur, 2006.), no većina sociologa ne poistovjećuje siromaštvo i isključenost, već siromaštvo definiraju kao jedan od oblika socijalne isključenosti (Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine, 2021.). No, što se tiče definiranja tog pojma, postoje neke poteškoće, pošto je pojam nejasan i višeznačan (Silver, 1994; Atkinson, 1998; Micklewright, 2002; Poggi, 2003; Rodgers, 1995; Byrne, 1999., prema Šućur 2004.). U Republici Hrvatskoj socijalna isključenost definirana je člankom 15. Zakona o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) kao „nemogućnost pojedinca da sudjeluje u običajnim aktivnostima društva kojemu pripada, zbog čimbenika koji su izvan njegove kontrole“. Skupine koje imaju veći rizik od socijalne isključenosti, odnosno ranjive skupine su: siromašni, etničke i seksualne manjine, obitelji u riziku, rizične dobne skupine, počinitelji/žrtve kaznenih djela, osobe nižeg obrazovanja, osobe slabijeg zdravlja, izolirane starije osobe, osobe s invaliditetom i dr. (Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine, 2021.). Nadalje, važno je napomenut da društvene promjene, sve veće zaposlenosti žena, promjena u strukturi i ulozi obitelji, migracija, pomicanja dobi umirovljenja te promijenjenih vrijednosti glede odgovornosti skrbi za starije osobe zapravo mogu utjecati na sveopći položaj starijih ljudi u društvu (Dobrotić, 2015.). Briga za starije osobe je odgovornost čitavog društva, budući da starenje stanovništva djeluje na ukupni gospodarski razvoj, odnosno odnos prema starijoj populaciji utječe na društvenu interakciju, život općenito, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje i socijalnu politiku (Perišin i Kufrin, 2009., prema Rusac i sur., 2013.).

2. Koncepti siromaštva i socijalne isključenosti

2.1. Pojam siromaštva

Siromaštvo je fenomen današnjeg svijeta o kojem se svakodnevno raspravlja (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). To je stanje deprivacije dohotka i drugih izvora, kao što su materijalni, socijalni i kulturni te ono utječe na zdravlje i životna očekivanja, pristup socijalnim mrežama, zapošljavanju i sl. (Walker i Walker, 2009., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Siromaštvo nije fenomen koji se manifestira isključivo u materijalnoj dimenziji življenja, ono uključuje socijalne, kulturne, a po nekim autorima i psihološke aspekte života (Šućur, 2001.). Većina ljudi zna prepoznati siromaštvo kada ga vide, jer ono često podrazumijeva loše stambene uvjete, loš materijalni status, određeni životni stil, određene fizičke značajke koje uključuju staru odjeću te neuredan izgled. No, ipak se radi o kompleksnoj pojavi koji nije tako lako definirati jer nije svaka osoba koja je loše obučena siromašna niti je netko tko je lijepo obučen u dobrom materijalnom položaju. Prema Župan (2019.) glavni pokazatelj kvalitete života osobe starije životne dobi je mogućnost pojedinca da svojim prihodima i resursima osigura zadovoljenje osnovnih životnih potreba te socijalnih i kulturnih potreba. To je u skladu sa podjelom siromaštva na apsolutno i relativno.

2.1.1. Apsolutno i relativno siromaštvo

Koncept apsolutnog siromaštva nastao je prije koncepta relativnog siromaštva, jer su znanstvenici, od početka istraživanja siromaštva, nastojali razviti univerzalna i objektivna mjerila siromaštva primjenjiva na sva društva i u svim povijesnim razdobljima (Šućur, 2001.). „Realno“ siromaštvo javlja se kada ljudi nemaju dovoljno resursa za minimalno održavanje života. Sukladno tome, apsolutno siromaštvo temelji se na minimalnim ljudskim potrebama, koje su jednake za sve ljude, te na sredstvima potrebnim za njihovo zadovoljenje, poput hrane, odjeće i skloništa ili stana. Cilj ovog koncepta je utvrditi količinu i kvalitetu prehrane, odijevanja i stanovanja nužnih za fizički opstanak. Na temelju toga određuju se cijene osnovnih životnih potrepština, a siromašnima se smatraju oni čiji prihodi ne dosežu te iznose (Šućur, 2001.). Apsolutno siromaštvo definira postotak stanovništva koje živi ispod određenog iznosa raspoloživog dohotka, odnosno

ispod granice siromaštva koja se temelji na točno utvrđenoj potrošačkoj košarici prehrambenih proizvoda (Bejaković, 2005.). Međutim, koncept apsolutnog siromaštva ima nekoliko ograničenja. Iako se temelji na minimalnim potrebama za fiziološki opstanak, u praksi je teško definirati što taj opstanak uključuje. Pojam "opstanak" često se proširuje na osiguravanje minimalnog zdravlja i fizičke efikasnosti, ali ne nudi "razuman" životni dohodak, odnosno ne može se govoriti o načinu života na razini opstanka. Kritičari poput Spickera i Veit-Wilsona ističu da apsolutno siromaštvo ne može adekvatno obuhvatiti stvarne ljudske potrebe jer ljudi nisu samo fizička, već i društvena bića sa složenim potrebama koje nadilaze osnovni fiziološki opstanak (Šućur, 2001.).

S druge strane, većina autora danas prihvaća koncept relativnog siromaštva, koji se razvija od 1960-ih godina. Relativno siromaštvo je povezano s određenim vremenom i mjestom, ovisno o socijalnim i ekonomskim uvjetima te razini prosperiteta društva. Samim time, siromaštvo nije moguće opisati na konkretan način, u apsolutnom smislu. Ono se određuje u odnosu na životni standard koji se smatra prihvatljivim i pristojnim, a taj se standard mijenja s vremenom. Siromaštvo je dinamična pojava, pa se definicije nužnih životnih potrepština također mijenjaju; ono što je nekada bilo luksuz, danas može biti osnovna potreba (Šućur, 2001.). Prema relativnom konceptu, siromašan je onaj tko nema dovoljno resursa da postigne prihvaćen standard života, sudjeluje u aktivnostima i ima životne uvjete koji su uobičajeni u njegovu društvu (Townsend, 1979; Halleröd, 1995., prema Šućur, 2001.). Ukoliko osoba nema te mogućnosti, odnosno ako prihodi i resursi ne dozvoljavaju osobi da uživa standard života koji se smatra prihvatljivim u društvu u kojem žive, tada se može reći da je osoba siromašna. Odnosno, relativna granica siromaštva utvrđuje siromaštvo u odnosu prema nacionalnom životnom standardu jer se ljudi mogu smatrati siromašnima ako je njihov standard znatno niži od standarda drugih ljudi (Bejaković, 2005.). Tada osobe zbog siromaštva doživljavaju različite poteškoće, među kojima se ističu loši uvjeti stanovanja, neodgovarajuća zdravstvena skrb, niski prihodi, prepreke u području cjeloživotnog učenja te često imaju iskustvo isključenosti i marginaliziranosti od sudjelovanja u aktivnostima (Župan, 2019.). Dok je apsolutno siromaštvo

uglavnom ograničeno na fiziološke potrebe, relativno siromaštvo pruža mogućnost za cjelovito razmatranje socijalnih potreba (Šućur, 2001.).

2.2. Pojam i dimenzije socijalne isključenosti

Socijalna isključenost posljednjih nekoliko desetljeća postaje sve rašireniji pojam. Za popularizaciju socijalne isključenosti iznimno je važna Europska unija koja prvi put spominje pojam socijalne isključenosti u svojim dokumentima 1988. godine (Šućur, 2004.). Europska unija je definirala socijalnu isključenost kao proces u kojem su određeni pojedinci ili grupe gurnuti na društveni rub i spriječeni u potpunosti sudjelovati u društvu zbog siromaštva, nedostatka osnovnih kompetencija ili kao rezultat diskriminacije. Samim time, socijalna isključenost ih udaljava od posla, prihoda i obrazovnih mogućnosti te od društvenih mreža i aktivnosti koje se odvijaju u okviru zajednice. Pojedinci ili skupine koji su socijalno isključeni imaju malo pristupa vlastima i organima odlučivanja što dovodi do osjećaja nemoći i nesposobnosti za preuzimanjem kontrole nad odlukama koje utječu na njihov svakodnevni život (Eurostat Statistical Books, 2010.). Neki autori ističu da je socijalna isključenost pojam koji je nov samo po nazivu, ali ne i po sadržaju (Šućur, 2004.). Također, naglašavaju da se ovaj koncept uglavnom poklapa s tradicionalnim pojmovima poput siromaštva, marginalnosti i diskriminacije (Šućur, 2004.). Važno je napomenuti da socijalna isključenost nije isto što i nedostatak prihoda; ona se odnosi na općenito isključivanje iz društvenog života, što se očituje u područjima stanovanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite i pristupa raznim uslugama (Šućur, 1995.). Socijalna isključenost podrazumijeva nedostatak ili uskraćivanje resursa, prava, dobara i usluga, kao i nemogućnost sudjelovanja u uobičajenim odnosima i aktivnostima koje su dostupne većini ljudi u društvu, bilo u ekonomskom, društvenom, kulturnom ili političkom području. Time se naglašava njezina višedimenzionalnost, jer obuhvaća sve navedene aspekte, te njezina dinamičnost, s obzirom na to da različito utječe na ljude. Posljedice se odražavaju kako na kvalitetu života pojedinca, tako i na pravednost i koheziju društva u cjelini (Levitas i sur., 2007.). Starije osobe su često marginalizirane u društvenom smislu, ekonomski su slabije u odnosu na mlađe dobne skupine te su zdravstveno ugroženiji (Žganec i sur., 2007.).

Socijalna isključenost značajno utječe na kvalitetu života, koja varira od osobe do osobe. Četiri glavna područja kvalitete života su kontrola, autonomija, zadovoljstvo i samoostvarenje (Higgs i sur., 2003., prema Leutar i sur., 2007.), dok osobna obilježja poput spola, dobi i socijalnog statusa utječu na uvjete življenja i subjektivno viđenje kvalitete života (Hughes, 1993., prema Petrak i sur., 2006.). Starije osobe su posebno pogođene socijalnom isključenosti, koja se odnosi na njihove socijalne odnose, kulturne aktivnosti, pristup uslugama i materijalnim dobrima (Walker i sur., 2006., prema Žganec i sur., 2007.). Može se reći da su starije osobe isključene ukoliko žele sudjelovati a ne mogu, ili ako nemaju mogućnost sudjelovanja, bez obzira žele li to ili ne (Barry, 1998., prema Šućur, 2004.). Veći rizik od socijalne isključenosti imaju osobe rođene između 1945. i 1965. godine, odnosno generacija *baby boomersa*, jer su manje povezani sa svojom zajednicom nego ranije generacije. Naime, njihova socijalna mreža je slabija, što rezultira površnijim socijalnim kontaktima, manjim interesom za pripadnost zajednici te slabijom vezanošću za zavičaj u usporedbi s prethodnim generacijama (Huber i Skidmore, 2003., prema Walker i sur., 2006., prema Žganec i sur., 2008.).

2.2.1. Dimenzije socijalne isključenosti

Socijalna isključenost je višedimenzionalna pojava te nema standardnog instrumenta za ispitivanje iste (Šućur, 2006.), te se znanstvenici teško mogu složiti oko univerzalnih dimenzija socijalne isključenosti (Levitas i sur., 2007.). Europska unija se koristi brojnim indikatorima, pri čemu se prikazuju različite dimenzije isključenosti, kao što su: financijsko siromaštvo, tržište rada (zaposlenost), zdravlje te obrazovanje (Šućur, 2006.). Dosadašnja empirijska istraživanja isključenosti unutar EU bila su prvenstveno usmjerena na tržište rada, polazeći od pretpostavke da nezaposlenost i smanjenje socijalnih izdataka ugrožavaju socijalnu participaciju i integraciju (Šućur, 2004.). Šućur (2004.) nudi prikaz dimenzija socijalne isključenosti, pri čemu se ističu distribucijske/materijalne perspektive, relacijske/participativne, dugoročne perspektiva te subjektivna. U tablici 2.1. vidljiv je prikaz dimenzija uz indikatore:

Tablica 2.1. *Dimenzije i indikatori socijalne isključenosti*

	Dimenzije	Indikatori
Distribucijska/materijalna	- Tržište rada	Dugotrajna nezaposlenost

	- Životne potreštine	Neadekvatan životni standard
	- Dohodak	Ispod linije siromaštva
	- Obrazovanje	Bez ikakvih kvalifikacija
	- Stambeni uvjeti	Manje od sobe po osobi/bez kupaone ili wc
	- Rezidencijalno područje	Loši životni uvjeti u kvartu i osjećaj nesigurnosti
	- Zdravlje	Loše zdravstveno stanje
Relacijske/participativne	- Socijalne veze	Nema bliskih prijatelja i ograničene šanse za kontakt s ljudima
	- Politička participacija	Pesimizam glede političkog utjecaja u odsustvo interesa za politiku
	- Anomija	Osjećaj usamljenosti i prekompliciran život
	- Obiteljske mreže	Samački život/raspad obitelji
Dugoročna perspektiva	- Razvoj životnih uvjeta u određenom periodu	Stalno loši životni uvjeti u zadnjih nekoliko godina
Subjektivna perspektiva	- Subjektivna percepcija isključenosti	Osobno zadovoljstvo mogućnošću participacije u društvenom životu/osjećaj isključenosti iz društva

(Izvor: Šućur: 2004.: 7)

Svaku od navedenih dimenzija je moguće analizirati nezavisno svaku za sebe, no ne govori svaka o postojanju socijalne isključenosti. Naime, ako je netko depriviran samo u distribucijskom (materijalnom) pogledu, onda će ta osoba biti siromašna i

nezaposlena, ali neće biti i socijalno isključena. Također, oni koji nisu materijalno deprivirani, znatno su rjeđe suočeni s nedovoljnom participacijom u društvu. Dakle, ako je osnovna postavka socijalne isključenosti da je ona multidimenzionalna pojava te da se temelji na slabljenju ili kidanju socijalnih veza, onda ćemo nekoga smatrati isključenim samo ukoliko je isključen na više dimenzija, s tim da jedna od tih dimenzija mora biti relacijska (Šućur, 2004.). Navedene dimenzije su poprilično općenite, no za osobe starije životne dobi važna je dimenzija tržišta rada jer mnogi nastavljaju raditi nakon umirovljenja kako zbog nedostatka radne snage, tako i zbog potrebe za dodatnim prihodima. Stambeni uvjeti su ključni jer odgovarajuće stanovanje pruža sigurnost i udobnost, dok loši uvjeti mogu povećati zdravstvene probleme i socijalnu izolaciju. Zdravlje je također presudno; s godinama raste potreba za zdravstvenom skrbi, a loše zdravlje može ograničiti samostalnost i povećati ranjivost. Socijalna dimenzija je važna za održavanje emocionalnog blagostanja kroz socijalne kontakte i sudjelovanje u zajednici, što pomaže u smanjenju usamljenosti. Šućur (2004.) ističe kako postoje dvije vrste socijalne isključenosti: „prava“ i „stvarna“. „Prava“ socijalna isključenost predstavlja kombinaciju objektivne i subjektivne socijalne isključenosti, uključuje više distribucijskih dimenzija i barem jednu relacijsku dimenziju, dok subjektivna označava osobni osjećaj isključenosti iz društvenog života (Šućur, 2004.). „Stvarno“ isključeni su materijalno deprivirani, imaju ograničene mogućnosti za socijalnom participacijom te sami smatraju da su potpuno socijalno neintegrirani (Šućur, 2004.). Levitas i sur. (2007.) dodaju "duboku" socijalnu isključenost, koja se odnosi na isključenost u više dimenzija i ozbiljno utječe na kvalitetu života, dobrobit i buduće šanse.

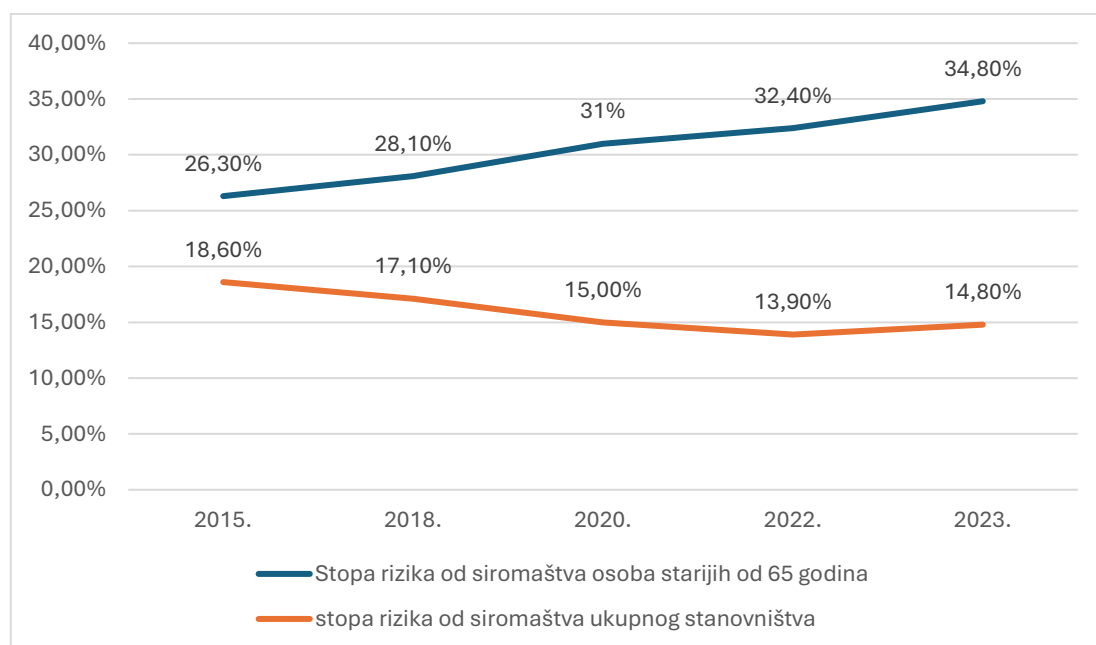
3. Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti starijih osoba

Starije osobe i umirovljenici često se smatraju skupinom koja je na dnu stratifikacijskog sustava. Iako rizik od siromaštva varira s dobi, pokazuje se da je najizraženiji u najmlađoj i najstarijoj dobnoj skupini, bez obzira na stupanj razvijenosti zemlje (Barrientos, Gorman i Heslop, 2003; Hoff, 2008; Niimi i Horioka, 2021; Šućur, 2007., prema Šućur, 2024.). Odnosno, brojne studije ukazuju na to da odnos između rizika od siromaštva i dobi često nalikuje obliku slova U, pri čemu je rizik najveći u

najmlađoj i najstarijoj dobnoj skupini (Barrientos, Gorman i Heslop, 2003; Niii i Horioka, 2021; Šućur, 2001, 2008., prema Šućur, 2024.).

Prema Eurostatu, osobe su u riziku od siromaštva ako je njihov raspoloživi mjesečni dohodak niži od 60% medijana nacionalnog dohotka. Prema Državnom zavodu za statistiku (2024.) stopa rizika od siromaštva za 2023. godinu iznosila je 19,3%. Poznato je da je stopa rizika od siromaštva osoba starijih od 65 godina u porastu, što je vidljivo u Grafu 1.

Graf 3.1. *Stopa rizika od siromaštva ukupnog stanovništva i osoba starijih od 65 godina*

(Izvor: Eurostat)

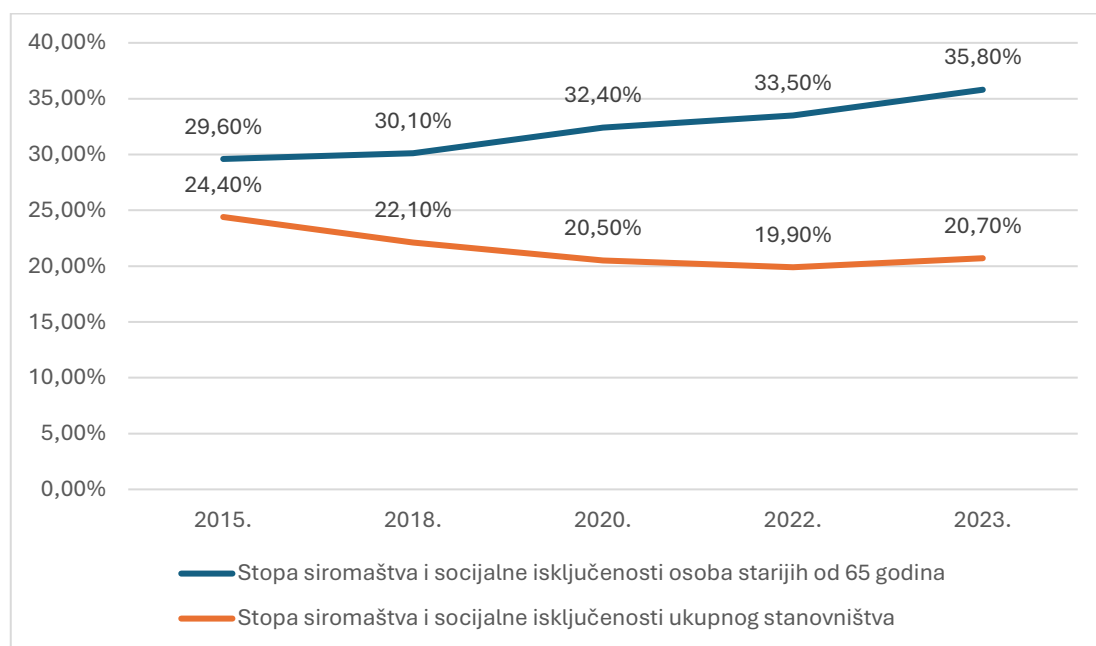
Može se zaključiti da su osobe starije od 65 godina skupina s najvišom stopom rizika od siromaštva, koja se posljednjih nekoliko godina dodatno povećava. Međutim, stope relativnog siromaštva pružaju samo ograničen uvid u stvarne životne uvjete siromašnih osoba, jer odražavaju samo udaljenost materijalnog standarda pojedinih dobnih skupina od prosječnog ili minimalnog standarda u društvu (Šućur, 2024.).

Da bismo dobili jasniju sliku konkretnih životnih uvjeta, koristimo pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti te materijalne i socijalne deprivacije. Ovi pokazatelji otkrivaju koliko građana ili pripadnika određene dobne skupine ne

posjeduje osnovna materijalna dobra ili ne sudjeluje u aktivnostima koje se smatraju uobičajenim i sastavnim dijelom minimalno pristojnog životnog standarda u društvu (Šućur, 2024).

Stopa siromaštva i socijalne isključenosti složeni je indeks koji se sastoji od tri indikatora, a to su: stopa rizika od siromaštva, stopa teške materijalne i socijalne deprivacije te udio osoba u kućanstvu s niskim intenzitetom rada. Graf 3.2. prikazuje stopu rizika od siromaštva i socijalne isključenosti osoba starijih od 65 godina te je vidljiva usporedba s linijom za ukupno stanovništvo. Isto tako, vidljiv je trend porasta stope siromaštva i socijalne isključenosti osoba starijih od 65 godina koja je znatno veća u odnosu na ukupno stanovništvo.

Graf 3.2. *Stopa siromaštva i socijalne isključenosti ukupnog stanovništva i osoba starijih od 65 godina*

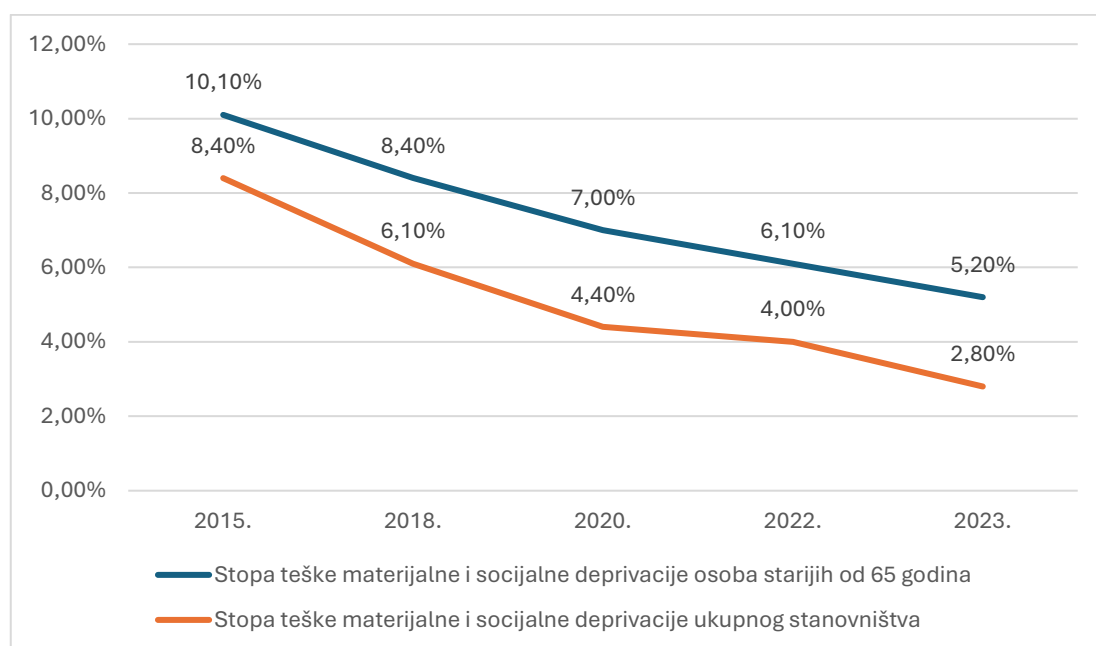

Izvor: Eurostat

Naime, zbirka "materijalne i socijalne deprivacije" pokriva pokazatelje koji se odnose na ekonomski pritisak, trajna dobra, stanovanje i okoliš stanovanja, sudjelovanje u socijalnim mrežama i aktivnostima slobodnog vremena. Prema Eurostatu, postoje 13 pokazatelja materijalne i socijalne deprivacije, koji su: 1) ne može platiti neočekivane financijske izdatke, 2) ne može otići tjedan dana na godišnji odmor izvan kuće, 3) ne

može izbjeći dugovanja (za hipoteku, najamninu, komunalne račune), 4) ne može priuštiti obroke s mesom, piletinom, ribom ili vegetarijanskom alternativom barem svaki drugi dan, 5) nemogućnost priuštivosti adekvatnog grijanja stambenog prostora, 6) nema automobil, 7) ne može zamijeniti istrošeni namještaj, 8) ne može zamijeniti istrošenu odjeću novom, 9) ne može priuštiti dva para obuće, 10) ne može potrošiti malu svotu novca svaki tjedan na sebe („džeparac“), 11) ne može imati redovite aktivnosti u slobodno vrijeme, 12) ne može se sastati s prijateljima/obitelji na piću ili obroku barem jednom mjesečno te 13) nema pristup internetskoj mreži. Može se reći da je osoba materijalno i socijalno deprivirana ukoliko ne može zadovoljiti pet od navedenih trinaest pokazatelja, a teško materijalno i socijalno deprivirana je ukoliko ne može priuštiti barem sedam od trinaest pokazatelja materijalne i socijalne deprivacije. Za razliku od stope rizika od siromaštva, stopa materijalne i socijalne deprivacije starijih osoba je u padu, što je prikazano u Grafu 3.3.

Graf 3.3. Stopa materijalne i socijalne deprivacije stanovništva i osoba starijih od 65 godina

(Izvor: Eurostat)

3.1. Uzroci siromaštva starijih osoba

Ističu se tri razloga zbog kojih su starije osobe ranjive na siromaštvo (Šućur, 2024.). Prvo, njihov dohodak od rada potpuno prestaje ili se značajno smanjuje. Drugo,

suočavaju se s većim troškovima zbog lošeg zdravlja ili potrebe za dugotrajnom skrbi. Treće, njihova financijska sigurnost često ovisi o mirovinskim sustavima ili socijalnim programima koji pružaju niske i neodgovarajuće naknade. Starije osobe također češće ulaze i izlaze iz siromaštva zbog zdravstvenih problema ili troškova skrbi, a kada jednom padnu u siromaštvo, teže se iz njega izvlače jer nemaju ušteđevinu ili druge rezerve za pokriće neočekivanih troškova i nisu u mogućnosti ostvariti dodatni dohodak. Osim toga, mirovine su relativno stabilne tijekom vremena i ne prate rast plaća koji dolazi s radnim iskustvom i profesionalnim razvojem (Šućur, 2024.). Kako bi se objasnili uzroci siromaštva, često se koristi teorija kumulativnog nepovoljnog položaja (Chouldhury i Leonesio, 1997; Quadagno, 2014., prema Šućur, 2024.). Prema ovoj teoriji, siromaštvo u starijoj dobi odražava događaje i okolnosti iz ranijih faza života, što znači da ekonomski položaj starijih osoba nije posljedica trenutnih uvjeta, već dugotrajnog procesa koji se odvija tijekom životnog ciklusa. Oni koji na početku imaju više resursa, imaju veće šanse za daljnje stjecanje bogatstva, dok oni s manje resursa imaju ograničenije mogućnosti. Ljudi s nižim prihodima i slabijim prilikama na tržištu rada, suočeni s bračnom, obiteljskom ili financijskom nesigurnošću tijekom života, teže će akumulirati imovinu za starost. Dakle, osobe koje su bile siromašne u mladosti i zrelosti vjerojatno će ostati siromašne i u starosti (Šućur, 2024.).

Starije osobe često su marginalizirane te imaju slabiji ekonomski utjecaj od mlađih dobnih skupina te su zdravstveno ugroženiji. Upravo su starije osobe i umirovljenici jedne od skupina koje imaju najveći rizik od siromaštva. Ovaj rizik dodatno se povećava s godinama, odnosno osobe starije od 75 godina suočavaju se s većim rizikom siromaštva nego mlađe starije osobe (65-75 godina) (Šućur, 2024.). Razlog tome leži u činjenici da je izglednije da će starija dobna skupina (75+) u starijoj populaciji živjeti samački. To, zajedno s pogoršanjem zdravlja i povećanim zdravstvenim troškovima, značajno opterećuje njihove financijske resurse (Šućur, 2024.). Osobe starije životne dobi često imaju narušeno zdravlje, a invaliditet sam po sebi predstavlja rizični faktor za siromaštvo, a najrizičnije je kod osoba starije životne dobi (Leutar, 2006.; prema Leutar, Štambuk i Rusac, 2007.). Dakle, starije osobe su među skupinama s najvišim rizikom od siromaštva zbog kombinacije marginalizacije, smanjenog ekonomsko-utjecaja i zdravstvenih problema (Šućur, 2024.). Osim toga, oni koji se izdvajaju kao osobe s većim rizikom od siromaštva su stariji koji žive

samačkim životom, starije osobe niske razine obrazovanja te osobe migrantskog statusa (Ebbinghaus i sur., 2019., prema Šućur, 2024.). Naročito je težak položaj osoba koje nemaju nikakva mirovinska primanja (Žganec i sur., 2007.).

Isto tako, starije žene suočavaju se s većim rizikom od siromaštva u odnosu na starije muškarce, odnosno rizik od siromaštva u starosti značajno se razlikuje prema spolu. Razlog tome može biti jer žene radi dužeg života često žive same, a samački život povećava rizik od siromaštva, te obično imaju manje sredstava potrebnih za život (Žganec i sur., 2007.). U svim zemljama EU-a, starije žene imaju veće stope siromaštva u usporedbi sa starijim muškarcima, što podržava tezu o feminizaciji siromaštva. Ova teza također povezuje feminizaciju siromaštva s porastom jednoroditeljskih obitelji i obitelji bez odrasle muške osobe, trendom koji je počeo 1970-ih godina (Brady i Kall, 2008; Chouldhury i Leonesio, 1997; McLanahan i Kelly, 2006; Šućur, 2001, prema Šućur, 2024.). U Hrvatskoj, starije žene imaju stopu siromaštva koja je za 9 postotnih bodova viša nego kod starijih muškaraca. Već spominjana teoriju kumulativnog nepovoljnog položaja (Chouldhury i Leonesio, 1997; Hoff, 2008; Leskošek, 2019; Nygård i sur., 2017., prema Šućur, 2024.), može poslužiti kao objašnjenje naglašavajući da je lošiji ekonomski status starijih žena rezultat njihove nepovoljnije pozicije na tržištu rada tijekom života. Žene obično imaju kraće radne karijere, češće prekide rada zbog obiteljskih obveza i češće rade nepuno radno vrijeme, što dovodi do nižih prihoda. Osim nižih prihoda, pogoršanje ekonomskog položaja starijih žena također je povezano s bračnim i zdravstvenim statusom. Razvod i udovištvo mogu uzrokovati značajne materijalne teškoće, dok duži životni vijek povećava rizik od pogoršanja zdravstvenog stanja i povezanih troškova, čime se smanjuje raspoloživi dohodak (Šućur, 2024.).

Dalje, jedan od mogućih uzroka siromaštva starijih osoba je financijsko ili materijalno zlostavljanje. Ne postoji jedinstvena definicija financijskog zlostavljanja, no Rusac (2006., prema Vuić i Rusac, 2016.) navodi da se financijsko zlostavljanje odnosi na korištenje novca ili vlasništva starije osobe na nepošten način ili korištenje imovine starije osobe za vlastitu dobit. Razlikuje se namjerno i nenamjerno zlostavljanje starijih osoba, pri čemu namjerno uključuje svjesne i namjerne pokušaje da se nanese šteta ili ozljeda, dok se nenamjerno odnosi na nenamjerno djelovanje neke osobe (posljedica neznanja, neiskustva i sl.) što rezultira ozljeđivanjem starije osobe (Lowndes i sur.,

2009.; Fealy i sur., 2012.; Akers, 2014., prema Vujić i Rusac, 2016.). Osim toga, postoje različiti pojavni oblici financijskog zlostavljanja, kao što je krađa, provale, lažno predstavljanje, iznuđivanje, protupravni prijenos vlasništva, zlonamjerni utjecaj pri potpisivanju različitih ugovora i sastavljanja oporuke te najučestaliji oblik u Republici Hrvatskoj o kojem se najviše govori je ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (Žarković Palijan i sur., 2009., prema Vujić i Rusac, 2016.). Među počiniteljima najviše se ističu članovi obitelji i bliski poznanici (najčešće odrasla djeca starije osobe) te pružatelji pomoći, različite institucije i nepoznate osobe. U povećanom riziku od financijskog zlostavljanja su osobe iznad 80 godina starosti, starije žene, osobe narušenog psihičkog i tjelesnog zdravlja te socijalno izolirane osobe i osobe koje osjećaju usamljenost (Vujić i Rusac, 2016.). Razumijevanje uzroka siromaštva ključno je ne samo za sanaciju siromaštva, već i za prevenciju njegovog nastanka.

3.2. Posljedice siromaštva

Prema Župan (2019.) visokorizična kućanstva su ona koja čini osoba u dobi od 65 godina ili više. Naime, mnoge starije osobe koje žive u siromaštvu neće moći podmiriti troškove režija i prehrane te će biti u socijalnom riziku da postanu beskućnici. Starije osoba koje žive u siromaštvu doživljavaju nekoliko izazova, među kojima su socijalni izazovi, npr. stigmatizacija, diskriminacija i socijalna izolacija/isključenost, ekonomski, npr. nizak dohodak koji dovodi do slabe ili nikakve zdravstvene zaštite pa onda i do lošeg zdravlja te i kulturni, neki specifični izazovi poput visokih troškova stanovanja te prekomjerno oslanjanje na potporu obitelji (Adeyanju i sur., 2015.; Kietzman i sur., 2012.; Ryser i Halseth, 2011.; prema Kwan i Walsh, 2018.). Posljedica s kojom se starije osobe slabijeg socioekonomskog statusa mogu suočiti je lošija kvaliteta usluga ili oslanjanje na obiteljske resurse (Dobrotić, 2015.). Samim time, organiziranje dugotrajne skrbi o starijim osobama unutar obitelji, može biti važan čimbenik sukoba između obiteljskih obaveza i plaćenog rada (Dobrotić i Laklija, 2009., prema Dobrotić, 2015.). Osim toga, organiziranje skrbi unutar obitelji postaje sve izazovnije zbog promjena u strukturi i ulozi obitelji te promijene vrijednosti glede odgovornosti skrbi za starije osobe (Dobrotić, 2015.). Mijenja se i socijalna mreža starijih osoba koja postaje sve oskudnija, socijalni kontakti su površni te starije osobe

imaju manji interes za pripadnosti susjedstvu i manje su vezani uz zavičaj, čime se povećava rizik socijalne isključenosti (Žganec i sur., 2008.).

4. Izvori prihoda starijih osoba

U starijoj dobi dolazi do financijskih promjena koje mogu značajno utjecati na kvalitetu života. Smanjenje prihoda, oslanjanje na mirovine i socijalne naknade, povećani zdravstveni troškovi, ovisnost o članovima obitelji samo su neke od promjena koje mogu utjecati na financijsku stabilnost, povećavajući rizik od siromaštva i socijalne isključenosti.

4.1. Mirovine

Starije su osobe se u pravilu oslanjaju na određene programe i naknade socijalne zaštite u osiguravanju svoje egzistencije, prije svega na mirovine koje značajno utječu na materijalni položaj i kvalitetu života (Šućur, 2008.). Visina mirovine i prihoda kućanstva predstavljaju ključne socijalne odrednice života umirovljenika te u značajnoj mjeri oblikuju njihove ekonomske prilike. Budući da su mirovine glavni izvor prihoda za većinu starijih osoba, one uvelike utječu na kvalitetu života umirovljenika (Žganec i sur., 2008.). Upravo mirovine predstavljaju jedan od glavnih načina na koji starije osobe osiguravaju materijalnu sigurnost. Produljenje životnog vijeka žena te činjenicom da žene češće postaju korisnici obiteljskih mirovina nakon smrti partnera, rezultiralo je činjenicom da je među umirovljeničkom populacijom starijom od 65 godina veći udio žena nego muškaraca (Šućur, 2008.). Izglednije je da će se žene naći u situaciji u kojoj će imati slabiju mirovinu ili ju neće uopće imati. Stoga, Šućur (2008.) upozorava na ekonomski status onih starijih osoba koje nemaju nikakva mirovinska primanja koji se nalaze u još nepovoljnijoj situaciji. O njima češće skrbe članovi obitelji, imaju druge izvore prihoda kao što su vlastite zarade od formalnog ili neformalnog rada, socijalne naknade (npr. socijalna pomoć, naknada za nezaposlene i sl.), prihodi od imovine/vlasništva (Šućur, 2008.). Važnost mirovina i socijalnih transfera ilustrira podatak Državnog zavoda za statistiku (2024.), koji pokazuje da se izuzimanjem socijalnih transfera iz dohotka stopa rizika od siromaštva povećava s osnovnih 19,3% na 24,4%. Kada se iz dohotka izuzmu i socijalni transferi i mirovine, stopa rizika od siromaštva dodatno raste na 38,4% (Državni zavod za statistiku, 2024.). Kako bismo dobili uvid u kvalitetu života starijih osoba, financijsku

sigurnost te kako bismo razumjeli siromaštvo starijih osoba, važno je sagledati prihode koje ostvaruju.

Iako pružaju određenu financijsku stabilnost u starosti, mirovine su u pravilu manje od plaća, što može dovesti do smanjenja životnog standarda i povećanog rizika od siromaštva (Šućur, 2024.). Uloga mirovinskog sustava je jamčenje minimalnog dohotka kako bi se izbjeglo siromaštvo te održavanje životnog standarda tijekom umirovljenja. Najvažnije funkcije mirovinskog sustava su raspoređivanje dohotka pojedinaca i obitelji tijekom cijelog životnog vijeka, te održavanje socijalne kohezije, prevencija ili ublažavanje siromaštva za vrijeme starosti i radne neaktivnost (Žganec i sur., 2008.). Među najvažnijim socijalnim transferima sa stajališta redukcije siromaštva ističu se mirovine, uz koje su važne i naknade za vrijeme nezaposlenosti, obiteljske naknade i naknade socijalne pomoći (Šućur, 2005.a). Rad sa sobom donosi neke nefinancijske prednosti jer omogućuje socijalnu povezanost i interakcije, pruža dnevnu strukturu i rutinu što pomaže u organizaciji vremena, rad može donijeti osjećaj svrhe i doprinosa što pozitivno utječe na osobni identitet osobe. Stoga su reforme i promjene u mirovinskom sustavu važne za životni standard starije populacije jer materijalni položaj i kvaliteta života ovise o obilježjima mirovinskog sustava (Šućur, 2008.). S druge strane, rizik od siromaštva značajno veći među starijom populacijom koja ne ostvaruje mirovinska primanja te starije osobe bez mirovina imaju 80% veći rizik od siromaštva nego umirovljenička populacija (Šućur, 2008.). Naime, ekonomski položaj kućanstava starijih umirovljenika značajno je povoljniji od ekonomskog položaja kućanstava u kojima žive starije osobe bez mirovine, odnosno ekonomski položaj kućanstava starijih osoba bez mirovina u prosjeku je dvostruko lošiji od ekonomskog položaja starijih umirovljenika. Stoga, može se zaključiti da mirovinski sustav ima značajnu ulogu u zaštiti od siromaštva u starijoj dobi.

Sustavi mirovinskog osiguranja mogu biti Pay-as-you-go sustav ili sustav tekuće raspodjele u kojem trenutni radnici financiraju mirovine trenutnih umirovljenika, sustav kapitalizirane štednje u kojem svaki radnik štedi za svoju mirovinu te mješoviti sustav koji kombinira prethodna dva. Prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, „Mirovinsko osiguranje na temelju generacijske solidarnosti je dio sustava mirovinskog osiguranja u kojem se osiguranicima na načelima uzajamnosti i solidarnosti osiguravaju prava za slučaj nastanka rizika starosti, smanjenja radne

sposobnosti, djelomičnog ili potpunog gubitka radne sposobnosti i tjelesnog oštećenja, a članovima njihovih obitelji prava za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika prava“ (Zakon o mirovinskom osiguranju, NN 115/18, čl. 8). Izazov za mirovinski sustav čine niska stopa aktivnosti svih dobnih skupina, osobito starijih i umirovljenih osoba, prijevremeno umirovljenje, kratak mirovinski i radni staž, te i dalje nedovoljan interes za rad u mirovini (Pavković, 2022.).

4.2. Prihodi od rada

Trend ranog umirovljenja mijenja se od 1990-ih zbog nedostatka radne snage, a poticaji za rano umirovljenje su sve manji. Iako je mogućnost ranijeg umirovljenja i dalje prisutna, zakonodavne promjene ga sve više otežavaju ili ograničavaju, potičući kasnije umirovljenje. Duži radni vijek koristi pojedincima kroz veće mirovine, dok mirovinski fondovi ostvaruju uštede jer se dulje uplaćuju doprinosi, a kraće koriste mirovine (Šućur, 2024.). Paralelno s time, posljednjih desetljeća koncept umirovljenja prolazi kroz promjene s pojavom novih statusa koji kombiniraju rad i mirovinu. Sve više ljudi, bilo zbog potrebe ili izbora, ponovno ulazi na tržište rada nakon umirovljenja, što dovodi do "reaktivacije" i ublažava financijski pritisak izazvan nižim primanjima u mirovini (Šućur, 2024.). Osobe koje nastavljaju raditi nakon dobi umirovljenja imaju niže stope siromaštva, što se djelomično može objasniti time da su financijski stabilniji pojedinci skloniji nastavku rada, ali i činjenicom da rad u starijoj dobi sam po sebi smanjuje rizik od siromaštva (Gabriel i sur., 2021., prema Šućur, 2024.).

Na mirovinski sustav u Hrvatskoj, koji se zasniva na sustavu međugeneracijske solidarnosti, negativno utječu procesi smanjenja ponude radne snage zbog starenja što ostavlja posljedice na smanjivanje broja radnika (Obadić, 2018.). Može se očekivati da će stariji radnici prestati biti „višak“ koji je potrebno „tjerati“ u mirovinu te da će trebati ohrabrivati starije da ostanu raditi kako bi se smanjilo opterećenje za mirovinski sustav (Obadić, 2018.). S druge strane, povećanje dobne granice odlaska u mirovinu rezultira nezadovoljstvom radnog stanovništva (Dajak i Orešković, 2018.). Ali, produženi životni vijek i poboljšano zdravlje starijih osoba predstavlja resurs, a jedna od osnovnih mjera uspješnog starenja je rad u mirovini (Dajak i Orešković, 2018.). Poznato je kako mirovinska primanja uvelike ovise o stanju u ekonomiji,

kretanju nezaposlenosti te redovitim uplaćivanjem mirovinskih doprinosa, iz čega se može zaključiti da je važan instrument borbe protiv siromaštva stvaranje novih radnih mjesta i razvoj ljudskog kapitala (Šućur,2005.a). Umirovljenje ne mora biti ireverzibilan događaj, jer se neki umirovljenici mogu vratiti u zaposlenički ili poluzaposlenički status, radeći skraćeno radno vrijeme uz primanje mirovine. Prije potpunog napuštanja tržišta rada, mnogi stariji ljudi prihvaćaju tzv. prijelazne poslove, kao što su povremeni rad, rad na nepuno radno vrijeme, samozapošljavanje, sezonski poslovi ili mogu prolaziti kroz postupno umirovljenje koje uključuje postupno smanjenje radnih sati i odgovornosti (Šućur, 2024.). Preporuča se zapošljavanje u fleksibilnim oblicima rada kroz povremeni i privremeni rad, a rad u mirovini osigurava aktivno i zdravo starenje, socijalnu uključenost, ekonomsku samostalnost u vidu dodatnog prihoda, unapređenje kvalitete života (Dajak i Orešković, 2018.). U Hrvatskoj je starosnim umirovljenicima omogućeno da rade do pola radnog vremena (do 4 sata dnevno ili 20 sati tjedno) i pritom primaju punu mirovinu, dok određene skupine umirovljenika mogu raditi puno radno vrijeme uz primanje polovice mirovine (Šućur, 2024.). Prednosti su i da se na taj način smanjuje opterećenje mirovinskog sustava te se na taj način može udovoljiti zahtjevima tržišta rada koji mladima nisu privlačni, jer im ne osiguravaju egzistenciju, a potrebni su poslodavcima kao što je privremeni i povremeni rad (Dajak i Orešković, 2018.). Starije osobe češće rade fleksibilne, sezonske poslove ili poslove s nepunim radnim vremenom. No, nakon stjecanja prava na starosnu mirovinu, suočavaju se s brojnim preprekama u zadržavanju ili pronalasku novog posla zbog nedostatka vještina potrebnih u suvremenoj ekonomiji, jer su radili u stabilnijem okruženju s manjim zahtjevima za nove tehnologije. Poslodavci često ne prilagođavaju uvjete rada starijim radnicima, usmjereni su na smanjenje troškova i povećanje efikasnosti, dok negativni stereotipi o starijima, kao što su rigidnost i smanjena sposobnost učenja, dodatno smanjuju njihove šanse za zapošljavanje. Diskriminacija se očituje i pritiscima na starije zaposlenike da prihvate prijevremeno umirovljenje uz otpremnine (Brossoie i Chop, 2015; Hooyman i sur., 2015., prema Šućur, 2024.). Međutim, prednosti zapošljavanja starijih radnika uključuju niže stope izostajanja s posla, manje nesreća i gubitaka, veću lojalnost i zadovoljstvo poslom te manju sklonost ovisnostima. Njihovo iskustvo i znanje teško

se nadomješta mlađim radnicima, a stariji zaposlenici, iako koriste drugačije strategije, mogu usvajati nove tehnologije i znanja (Šućur, 2024.).

4.3.Prihodi od imovine

Dohodak od imovine predstavlja ključni dodatni izvor prihoda, osobito za bogatije slojeve umirovljenika koji su tijekom radnog vijeka uspjeli akumulirati značajnu financijsku ili nefinancijsku imovinu (Šućur, 2024.). Ova imovina može se dijelom naslijediti od roditelja, ali se također stječe tijekom života kroz pametno investiranje i akumulaciju. Međutim, važno je napomenuti da se različiti oblici imovine ne mogu uvijek jednako lako i brzo pretvoriti u likvidni приход (Šućur, 2024.). Starije osobe koje ostvaruju dohodak od financijske imovine, poput dionica, obveznica, vrijednosnih papira ili udjela u poduzećima, često su u boljoj materijalnoj poziciji. Prema istraživanju Šućura (2007., prema Šućur, 2024.), u 15 najbogatijih, tzv. starih članica Europske unije, gotovo jedna četvrtina kućanstava u kojima žive starije osobe ostvarivala je prihode od nekretnina, dionica ili štednje. U usporedbi s tim, udio takvih kućanstava u Hrvatskoj i drugim postsocijalističkim članicama EU-a bio je četiri puta manji. U najbogatijim europskim zemljama, između jedne trećine i polovine kućanstava u kojima žive starije osobe ostvaruju prihode od imovine, uštedevine i sličnih izvora (Šućur, 2024.). Ova velika razlika u prihodima od imovine između razvijenih i manje razvijenih zemalja može dodatno naglašavati nerazmjer u kvaliteti života starijih osoba, te potrebu za prilagodbom mirovinskih sustava i socijalne politike kako bi se smanjile te razlike i pružila bolja podrška svim umirovljenicima.

4.4.Prava iz sustava socijalne skrbi

Razlikuje se primarna i sekundarna sigurnosna mreža, pri čemu se primarna na programe socijalnog osiguranja koji zamjenjuju izgubljeni dohodak u točno utvrđenim okolnostima, npr. umirovljenje, bolest, nesreća na radu, materinstvo i sl. (Šućur, 2005.a). Programi socijalnog osiguranja nisu namijenjeni ublažavanju siromaštva, pošto nisu utemeljeni na provjeri resursa, odnosno nisu *means-tested*, te imaju ulogu nadoknaditi dohodak od rada (Šućur, 2005.a). Temeljni socijalni transfer u sklopu sekundarne sigurnosne mreže je socijalna pomoć koja predstavlja važan mehanizam potpore siromašnima (Šućur, 2005.a). To su programi koji uključuju obveznu provjeru

dohodovnog i imovinskog stanja, odnosno ti programi su *means-tested* te im je glavni cilj spriječiti krajnje materijalno siromaštvo i socijalnu isključenost (Heikkilä i Kuivalainen, 2002., prema Šućur, 2005.a). Upravo najveći rizik od siromaštva imaju starije osobe, umirovljenici i nezaposleni (Šućur, 2005.a). Ako starije osobe ostvaruju mirovinu, to smanjuje vjerojatnost primanja socijalne pomoći (Šućur., 2008.). Što se tiče socijalnih naknada, one imaju puno važniju ulogu u kućanstvima starijih osoba koje nemaju mirovinska primanja. Ističe se podatak da dvostruko više kućanstava u kojima žive stariji bez mirovinskih prihoda prima socijalne naknade nego kućanstva u kojima žive stariji umirovljenici (Šućur, 2008.). No, neka prava i usluge iz sustava socijalne skrbi mogu ostvariti i starije osobe koje primaju mirovinu, jer gotovo svako peto kućanstvo u kojem žive stariji umirovljenici također treba financijsku pomoć osoba izvan kućanstva (Šućur, 2008.). Socijalna pomoć predstavlja važan izvor prihoda za kućanstava starijih osoba bez mirovinskih primanja, no upitna je adekvatnost takve socijalne zaštite jer su naknade preniske te ne osiguravaju podmirenje osnovnih životnih potreba, a pristup tim naknadama je otežan zbog brojnih prepreka (Šućur, 2008.). Osim navedenih niskih naknada, neke od prepreka koje otežavaju pristup pravima socijalne pomoći su nedovoljna informiranost, stigmatizacija, nejasni zakonski propisi, dugotrajni postupci, ali i nedostupnost potencijalnim korisnicima itd. (Šućur, 2004., prema Šućur, 2008.). Također, dio starijih osoba bez primanja ne doživljava socijalnu pomoć kao „spas“, nego kao dug države prema njima (Šućur, 2008.).

Pravo iz sustava socijalne skrbi koja osoba starije životne dobi može ostvariti je zajamčena minimalna naknada. Udio starijih osoba među korisnicima zajamčene minimalne naknade iznosi približno 13,99%, dok udio umirovljenika iznosi 2,19%. Pravo na zajamčenu minimalnu naknadu priznaje se samcu ili kućanstvu koji nemaju sredstva za podmirenje osnovnih životnih potreba, niti mogu osigurati ta sredstva od vlastitih prihoda ili od obveznika uzdržavanja, prodajom ili najmom stana ili kuće koju ne koristi za stanovanje, prodajom poslovnog prostora ili prodajom, zakupom ili najmom druge imovine koja ne služi za podmirenje osnovnih životnih potreba (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022, čl. 23). Korisniku zajamčene minimalne naknade može se priznati pravo na naknadu za troškove stanovanja koju priznaje jedinica lokalne samouprave, a troškovi stanovanja odnose se na najamninu, komunalne naknade,

troškove grijanja, vodne usluge te troškovi koji su nastali zbog radova na povećanju energetske učinkovitosti zgrade (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl.41). Osim toga, moguća je i naknada za ugroženog kupca energenata koja za cilj ima spriječiti energetska siromaštvo. Nadalje, starija osoba može imati pravo na naknadu za osobne potrebe koja se priznaje osobi koja ima pravo na uslugu smještaja ili organiziranog stanovanja ako vlastitim prihodom ne može osigurati zadovoljenje osobnih potreba na smještaju ili organiziranom stanovanju, pri čemu se starijoj osobi priznaje pravo u iznosu od 50% osnovice (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., čl. 44, st.1 i st.2). Također, starija osoba može ostvariti pravo na jednokratnu naknadu koja se priznaje samcu ili kućanstvu zbog podmirenja izvanrednih troškova nastalih zbog trenutačnih životnih okolnosti nije u mogućnosti podmiriti osnovne životne potrebe, primjerice u slučajevima smrti ili bolesti člana obitelji, prirodne nepogode, radi nabave osnovnih predmeta za kućanstvo, odjeće i obuće i sl. (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 18/2022., 46/2022., čl.45, st.1 i st.2). Krajem 2023. godine donesen je Zakon o inkluzivnom dodatku koji je unio određene promjene u Zakonu o socijalnoj skrbi. Naime, u prijašnjem zakonu starije osobe su mogle ostvariti pravo i na osobnu invalidninu i doplatak za pomoć i njegu. No, inkluzivni dodatak je objedinio, između ostalog, i ta dva prava. Naime, inkluzivni dodatak je novčana naknada namijenjena osobi s invaliditetom u svrhu prevladavanja različitih prepreka koje mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima (Zakon o inkluzivnom dodatku, NN 156/2023., čl. 5, st.1). Odrasla osoba bi mogla ostvariti pravo na inkluzivni dodatak ukoliko ima utvrđeno tjelesno, mentalno, intelektualno ili osjetilno oštećenje, drugog, trećeg ili četvrtog stupnja težine invaliditeta (Zakon o inkluzivnom dodatku, NN 156/2023., čl.9, st.1 i st.2).

Lokalne zajednice mogu nuditi prava i usluge pod povoljnijim uvjetima nego što je predviđeno u zakonu. Zanimljiv je podatak da socijalnu pomoć iz lokalnih izvora češće dobivaju kućanstva u kojima žive starije osobe umirovljenici nego kućanstva u kojima žive starije osobe bez mirovina. To se može povezati sa činjenicom da su umirovljenici brojnije izborno tijelo nego starije osobe bez mirovina (Šućur, 2008.). To dovodi do toga da starije osobe bez mirovina, koje predstavljaju ranjivu i socijalno rizičnu skupinu, i dalje ostaju u isključenom položaju (Šućur, 2008.). Starije osobe bez mirovina koje nemaju nikakva primanja mogu se obratiti jedino sustavu socijalne

pomoći, koji pruža relativno niske naknade (Šućur, 2008.). Stoga, može se zaključiti da su potrebna daljnja ulaganja u sustav socijalne skrbi za starije osobe. Iako je Hrvatski sustav socijalnih transfera efikasniji od prosječnog transfernog sustava EU (mjereno prema stopi redukcije siromaštva), tu dobru efikasnost zasjenjuje sustav starosnih i obiteljskih mirovina na koji otpada više od 40% izdataka socijalne sigurnosti (Šućur, 2005.a).

4.4.1. Nacionalna naknada za starije osobe

U posebno teškoj situaciji nalaze se starije osobe koje nemaju nikakva mirovinska primanja, pri čemu značajan dio njih čine žene u samačkim kućanstvima (Šućur, 2024.). Nacionalnu naknadu za starije osobe uvela je Vlada Republike Hrvatske u siječnju 2021. godine, čiji je cilj pružiti socijalnu sigurnost osobama starijim od 65 godina koje nisu osigurale primanja na temelju starosti ili na neki drugi način (Bađun i Urban, 2021.). Prema Zakonu o nacionalnoj naknadi za starije osobe (NN 62/2020., čl.4), osnovni uvjet je da je osoba hrvatski državljanin, da je navršila 65 godina života te da ima prebivalište na području RH u neprekinutom trajanju od deset godina neposredno prije podnošenja zahtjeva za ostvarivanje prava. Pravo na nacionalnu naknadu za starije osobe, ostvarit će osoba koja nije korisnik mirovine i nije osiguranik u obveznom mirovinskom osiguranju, kojoj prihod u kućanstvu mjesečno ne prelazi dvostruki iznos nacionalne naknade, koja nije korisnik prava na zajamčenu minimalnu naknadu, kojoj nije priznato pravo na uslugu smještaja te koja nije sklopila ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju kao primatelj uzdržavanja (Zakon o nacionalnoj naknadi za starije osobe, NN 62/2020., čl.5, st.1). Iznimno, korisnik prava na mirovinu iz obveznog mirovinskog osiguranja može ostvariti pravo na nacionalnu naknadu za starije osobe pod uvjetom da se na zahtjev korisnika obustavi isplata te korisnik prava na zajamčenu minimalnu naknadu može ostvariti pravo na nacionalnu naknadu za starije osobe pod uvjetom da se na zahtjev korisnika utvrdi prestanak prava na zajamčenu minimalnu naknadu (Zakon o nacionalnoj naknadi za starije osobe, NN 62/2020., čl. 5, st.2 i st.3). Ukoliko se korisnik odrekne zajamčene minimalne naknade kako bi koristio nacionalnu naknadu, ostvaruje prednost u smislu da se kod nacionalne naknade ne primjenjuje imovinski cenzus, no i dalje se primjenjuje dohodovni cenzus (Bađun i Urban, 2021.). Potrebno je utvrditi koja je od tih naknada veća jer za neka kućanstva je povoljnija zajamčena minimalna naknada, a za neka nacionalna naknada.

Ako se korisnici odluče za zajamčenu minimalnu naknadu, s time dobivaju i „propusnicu“ za različita druga prava, posebno na lokalnoj razini (Bađun i Urban, 2021.). Zato je važno naglasiti da ukupni gubitak korisnika koji se odrekne zajamčene minimalne naknade može biti veći (Bađun i Urban, 2021.). Ukoliko se korisnik dvoumi između nacionalne naknade ili mirovine, važno je napomenuti da mirovinska primanja nisu uvjetovana dohodovnim cenzusom, dok nacionalne naknade jesu što može unijeti nesigurnost i neizvjesnost kod korisnika, te osoba može doći u situaciju da nema pravo na naknadu ukoliko se poveća dohodak kućanstva, primjerice zbog obavljanja povremenih poslova uz naknadu i sl. (Bađun i Urban, 2021.). Krajem godine u kojoj je uvedena naknada, zabilježen je manji broj korisnika te iste naknade, njih samo 5.658 (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, prema Bađun i Urban., 2021.). Bađun i Urban (2021.) objašnjavaju kako taj niski broj korisnika može biti posljedica zbog neinformiranosti, složenog postupka za ostvarenje prava i ograničene dostupnosti isplate. Naime, neinformiranost može biti posljedica činjenice da je provedena medijska informativna kampanja koja nije imala najbolji odjek u javnosti. Isto tako, postupak pokretanja postupka za ostvarivanje prava može biti izazovnije za starije osobe koje su potencijalni korisnici jer je potrebno preuzeti tiskanice na mrežnim stranicama Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje ili kupnjom u Narodnim novinama, a zahtjev se treba podneti u područnoj jedinici HZMO-a ili putem sustava e-Građani. Navedeno može biti izazov za starije osobe jer su često slabije pokretne, žive u udaljenim mjestima te postoji mogućnost da nisu dovoljno upoznati s korištenjem interneta i sustava e-Građani, a nemaju pomoć nekoga tko bi im mogao pomoći s podnošenjem zahtjeva. Također, isplata se vrši preko banaka čije su poslovnice i bankomati često nedostupni (Bađun i Urban, 2021.). Naknada je uvedena relativno nedavno, stoga je važno pratiti kako će se broj korisnika razvijati i razmotriti načine kako je učiniti dostupnijom starijoj populaciji koja je ujedno i korisnik te naknade.

5. Uloga mjera socijalne politike i socijalnog rada u prevenciji i ublažavanju siromaštva i socijalne isključenosti stariji osoba

Mjere socijalne politike obuhvaćaju niz aktivnosti usmjerenih na poboljšanje kvalitete života i smanjenje društvenih nejednakosti. Među najvažnijim mjerama socijalne

politike koje se odnose na osobe starije životne dobi ističe se financijska potpora koja uključuje isplate mirovinskih primanja za starije osobe te različite socijalne naknade. Također, zdravstvena zaštita je vrlo važna za starije osobe zbog lošijeg zdravstvenog stanja kako bi se osigurao besplatan ili subvencioniran pristup medicinskim uslugama, uključujući preventivne i specijalističke preglede, te kako bi se pokrili troškovi lijekova za ranjive skupine. Još jedna od mjera socijalne politike je obrazovanje i zapošljavanje, pri čemu zapošljivost ima značajnu ulogu u socijalnog politici zbog financijske neovisnosti, povećanja životnog standarda, smanjenja demografskog pritiska i sl. Zbog smanjenih prihoda u starijoj dobi važna je mjera koja se odnosi na stanovanje, pri čemu se subvencionira plaćanje najamnina i razvoj pristupačnih stanova, osiguravajući da starije osobe imaju prikladan i pristupačan smještaj. Nadalje, zakonodavne i regulativne mjere osiguravaju zaštitu prava starijih osoba kroz relevantne zakone i regulative koji štite njihove interese i poboljšavaju radne uvjete. Kao vrlo važna mjera, ističe se mjera socijalna uključenosti i borbe protiv diskriminacije, pri čemu se promiču integraciju starijih osoba u zajednicu i zakonodavne mjere protiv diskriminacije temeljem dobi. U praksi socijalnog rada važno je da socijalni radnici promoviraju socijalnu pravdu i praksu suzbijanja diskriminacije (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Za sprječavanje siromaštva kod starijih osoba, ključne su mjere prevencije i intervencije. Socijalni radnici trebaju pravovremeno prepoznati i adresirati specifične potrebe starijih osoba koje žive u siromaštvu, kako bi se spriječilo daljnje pogoršanje njihovih životnih uvjeta ili razvoja stanja koja ugrožavaju sigurnost i zadovoljenje životnih potreba, kao što je primjerice siromaštvo (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

Starije osobe, osim prava koja su ranije spomenuta, imaju pristup različitim socijalnim uslugama kao jednoj od mjera socijalne politike. Socijalne usluge obuhvaćaju savjetovanje, pomoć u kući i organizirani smještaj, no ovo samo djelomično ublažava njihove poteškoće. Socijalna politika igra ključnu ulogu u rješavanju problema siromaštva među starijim osobama. Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/2022.), socijalne usluge usmjerene su na prepoznavanje, sprječavanje i rješavanje poteškoća, čime se nastoji poboljšati kvaliteta života korisnika. Međutim, samo pružanje usluga nije dovoljno; socijalna politika mora aktivno raditi na smanjenju siromaštva i osiguravanju pravičnih prava za ranjive skupine. Prema definiciji Međunarodne

federacije socijalnih radnika, profesija socijalnog rada prvenstveno se bori za smanjivanje siromaštva te za osiguravanje prava ranjivih i marginaliziranih skupina kroz zagovaranje njihovog uključivanja i prihvaćanja u društvo (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Koncept osnaživanja, iako važan, ne može zamijeniti potrebu za sustavnim promjenama i pristupom koji uzima u obzir stvarne uvjete u kojima ljudi žive. Socijalni radnici trebaju aktivno sudjelovati u kreiranju i provođenju socijalne politike, te osigurati da usluge budu dostupne i prilagođene potrebama korisnika (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.). Oni bi trebali raditi na omogućavanju pravovremenog pristupa uslugama, informiranju korisnika i osiguravanju da njihova prava budu zaštićena. Važno je da socijalni radnici zauzmu aktivnu ulogu u donošenju mjera za suzbijanje siromaštva, zastupajući interese korisnika, promovirajući njihovo uključivanje i sagledavanje siromaštva iz korisničke perspektive te ističući specifično znanje socijalnog rada u rješavanju socijalnih problema, kao što je siromaštvo, te se upravo na taj način i iz te korisničke perspektive može sagledati položaj starijih osoba koje žive u siromaštvu (Ajduković, 2008., prema Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

Unatoč tome što je siromaštvo česta tema u socijalnom radu, često se zanemaruje važnost aktivne borbe protiv njega na široj razini. Profesionalna zajednica ponekad se suočava s izazovima u promjeni institucionalnih pristupa i u pogledu načina na koji se siromaštvo adresira. Zbog toga je ključno da socijalni radnici nastave zalagati se za integraciju glasova osoba koje žive u siromaštvu u proces donošenja politika i planiranja socijalnih intervencija, kako bi se postigle stvarne promjene i unaprijedila kvaliteta života svih korisnika. Naime, socijalni rad se sastoji od riječi socijalni koji se odnosi i treba znati odgovoriti na potrebe različitih aspekata društva, kao što je i siromaštvo te riječi rad koji opisuje ulogu pokretanja akcije u društvu kako bi odgovorio na problem siromaštva. Također, uloga socijalnih radnika treba biti u prenošenju glasa ljudi koji žive u siromaštvu prema politici, planiranju i intervencijama te aktivno sudjelovati na svim razinama u kreiranju i provođenju socijalne politike (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.).

6. Zaključak

Socijalna isključenost i siromaštvo starijih osoba predstavljaju složene i međusobno povezane probleme koji zahtijevaju multidisciplinarni pristup. U hrvatskom kontekstu, ove pojave postaju sve izraženije zbog demografskih promjena, poput starenja stanovništva i sve većeg udjela starijih osoba u ukupnoj populaciji. Siromaštvo se ne ogleda samo u nedostatku materijalnih sredstava, već i u ograničenom pristupu socijalnim, kulturnim i društvenim resursima, što može dodatno produbiti socijalnu isključenost starijih osoba. Mnogi stariji građani u Hrvatskoj suočavaju se s niskim prihodima, a glavni izvor prihoda za većinu starijih osoba su mirovine, koje su često nedostatne za pokrivanje osnovnih životnih potreba. Ovaj problem posebno pogađa starije osobe koje žive same, žene, te one koji nisu ostvarili pravo na mirovinu zbog kratkog radnog staža ili niskih primanja tijekom radnog vijeka. Nacionalna naknada za starije osobe i drugi oblici socijalnih naknada pružaju određenu zaštitu, ali njihova je adekvatnost ograničena zbog niskih iznosa i složenih procedura pristupa. Mjere socijalne politike igraju ključnu ulogu u ublažavanju siromaštva i socijalne isključenosti starijih osoba. Mirovinski sustav osigurava osnovnu financijsku sigurnost, ali je često nedovoljan za održavanje životnog standarda iznad granice siromaštva. Sustav socijalne skrbi, uključujući naknade poput zajamčene minimalne naknade i prava iz socijalne skrbi, djelomično nadomješta manjak prihoda, ali je također suočen s izazovima poput stigmatizacije korisnika, složenih procedura i nedostatne informiranosti. Kako bi se učinkovito suzbilo siromaštvo i socijalna isključenost starijih osoba, potrebne su integrirane mjere koje uključuju reformu mirovinskog sustava, povećanje iznosa socijalnih naknada, te osiguravanje lakšeg pristupa pravima i uslugama. Uvođenje fleksibilnih oblika rada za starije osobe i poticanje njihovog sudjelovanja na tržištu rada također može pomoći u smanjenju rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. U konačnici, potrebna je suradnja između državnih institucija, lokalnih zajednica i organizacija civilnog društva kako bi se osigurala sveobuhvatna podrška starijima. Time se ne samo poboljšava kvaliteta njihovog života, već se i promovira aktivno i dostojanstveno starenje, što je u interesu cijelog društva.

7. Literatura

1. Bađun, M., i Urban, I. (2021). Nacionalna naknada za starije osobe. *Osvrti Instituta za javne financije*, 14(124), 1-7.
2. Bejaković, P. (2005). Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 133-136.
3. Dajak, L., i Orešković, S. (2018). Nedostatno korištenje ekonomskih potencijala demografskog starenja u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 25(1), 99-105.
4. Despot Lučanin, J. (2008). Zdravstvena psihologija starenja-prikaz područja i pregled istraživanja u Hrvatskoj. *Klinička psihologija*, 1(1-2), 59-76.
5. Dobrotić, I. (2016). Razvoj i poteškoće sustava skrbi za starije osobe u Republici Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 25(1), 21-42.
6. Družić Ljubotina, O. i Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: Koliko je siromaštvo doista „tema“ socijalnog rada. Ljetopis socijalnog rada, 18(1), 5-29.
7. Družić Ljubotina, O. (2024). Pojmovna određenja siromaštva. (Power Point prezentacija). Posjećeno 30.8.2024. na mrežnoj stranici Merlina: <https://moodle.srce.hr/2023-2024/mod/resource/view.php?id=3862834>
8. Družić Ljubotina, O. (2024a). Atribucije siromaštva i psihosocijalni aspekti siromaštva. (Power Point prezentacija). Posjećeno 28.8.2024. na mrežnoj stranici Merlina: <https://moodle.srce.hr/2023-2024/mod/resource/view.php?id=3883518>
9. Državni zavod za statistiku (2024). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti u 2023*. [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2024/hr/77038>
10. Eurostat: Statistical Books, (2010). Combating poverty and social exclusion: A Statistical Portrait of the European Union 2010. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5723553/KS-EP-09-001EN.PDF.pdf/beb36abc-ff29-48a0-8518-32b64ad73ca5?t=1414775591000>
Posjećeno: 28.08.2024.
11. Eurostat: *Stopa rizika od siromaštva starijih osoba prema spolu i odabranim dobnim skupinama*. Preuzeto s: https://doi.org/10.2908/ILC_PNP1
Posjećeno 12.09.2024.

12. Eurostat: Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti prema dobi i spolu
Preuzeto s: https://doi.org/10.2908/ILC_PEPS01N
Posjećeno: 16.09.2024.
13. Eurostat: *Stopa teške materijalne i socijalne deprivacije prema dobi i spolu.*
Preuzeto s: https://doi.org/10.2908/ILC_MDSD11
Posjećeno: 16.09.2024.
14. Havelka, M., Despot Lučanin, J. i Lučanin, D. (2000). Potrebe starijih osoba za cjelovitim uslugama skrbi u lokalnoj zajednici. *Revija za socijalnu politiku*, 7(1), 19-27.
15. *Izješće pučke pravobraniteljice za 2023. godinu* (2024). Zagreb: Pučka pravobraniteljica.
16. Kwan, C. i Walsh, C. A. (2018). Old age poverty: A scoping review of the literature. *Cogent Social Sciences*, 4(1), 1-21.
17. Lepan, Ž., Leutar, Z., (2012). Važnost tjelesne aktivnosti u starijoj životnoj dobi. *Socijalna ekologija*, 21(2), 203-223.
18. Leutar, Z., Štambuk, A. i Rusac, S. (2007). Socijalna politika i kvaliteta života starijih osoba s tjelesnim invaliditetom. *Revija za socijalnu politiku*, 14(3-4), 327-346.
19. Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., Patsios, D. (2007). *The Multi-dimensional Analysis of Social Exclusion. Department for Communities and Local Government (DCLG).*
20. *Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje od 2021. do 2027. godine.* (2021) Zagreb: Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
21. Obadić, A. (2018). Aktivno starenje—obrazovna razina: prednost ili prepreka?. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa " Modeli razvoja hrvatskog gospodarstva*, 51-78.
22. Pavković, A. (2022). Primjerenost mirovina u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski misao i praksa*, 31(1), 327-346.
23. Petrak, O., Despot Lučanin, J., i Lučanin, D. (2006). Kvaliteta starenja-neka obilježja starijeg stanovništva Istre i usporedba s drugim područjima Hrvatske. *Revija za socijalnu politiku*, 13(1), 37-51.

24. Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 331-346.
25. Škorić, J. (2015). Socijalna isključenost kao socijalni problem. U Z. Kuburić, P. Milenković, A. Zotova (ur.), *Socijalni problemi krivice* (str: 239-258) Novi Sad: CEIR i Filozofski fakultet Novi Sad
26. Šućur, Z. (1995). Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 2(3), 223-230.
27. Šućur, Z. (2001). Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji. Zagreb: Pravni fakultet
28. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*, 35(1-2), 45-60.
29. Šućur, Z. (2005). Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 13(3-4), 237-255.
30. Šućur, Z. (2005a). Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 37-58.
31. Šućur, Z. (2006). Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 131-147.
32. Šućur, Z. (2008). Socijalna sigurnost i kvaliteta života starijih osoba bez mirovinskih primanja u Republici Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 435-454
33. Šućur, Z. (2024., u tisku) Ekonomski položaj i siromaštvo u starosti. U: A. Štambuk, S. Rusac (ur.) *Socijalna gerontologija*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 305-327.
34. Vuić, I., i Rusac, S. (2017). Financijsko zlostavljanje starijih osoba. *Revija za socijalnu politiku*, 24(3), 321-341.
35. Zakon o mirovinskom osiguranju. *Narodne novine*, br. NN 119/22
36. Zakon o nacionalnoj naknadi za starije osobe. *Narodne novine*, br. 62/20, 156/23.
37. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022, 46/2022, 119/22, 71/23, 156/23.
38. Žganec, N., Rusac, S. i Laklija, M. (2008). Trendovi u skrbi za osobe starije životne dobi u Republici Hrvatskoj i u zemljama Europske unije. *Revija za socijalnu politiku*, 15(2), 171-188.

39. Župan, A. (2019). Socijalna skrb u zajednici za starije osobe u socijalnom riziku. *Journal of Applied Health Sciences*, 5(1), 97-103.